

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ НАД НАВЧАЛЬНИМ КЕЙСОМ

Пащенко Тетяна Миколаївна
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії
технологій професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти
НАПН України

В статті розкрита сутність самостійної роботи, проаналізована проблема організації самостійної роботи по вирішенню кейсів у процесі вивчення спеціальних дисциплін під час підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Ключові слова: кейс-метод, самостійна робота, організація самостійної роботи.

ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ БУДУЩИХ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ РАБОЧИХ НАД УЧЕБНЫМ КЕЙСОМ

Пащенко Т. Н.

В статье раскрыта сущность самостоятельной работы, проанализирована проблема организации самостоятельной работы по решению кейсов в процессе изучения специальных дисциплин во время подготовки будущих квалифицированных рабочих.

Ключевые слова: кейс-метод, самостоятельная работа, организация самостоятельной работы.

ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK OF FUTURE SKILLED WORKERS IS ABOVE STUDIES CASES

Paschenko T.N.

In the article the exposed essence of independent work, analysed problem of organization of independent work on the decision of case in the process of study of the special disciplines during preparation of future skilled workers.

Key words: case-method, independent work, organization of independent work.

Постановка проблеми. Обсяг накопичених людством технічних знань є досить великим, тому необхідно відібрати та систематизувати той мінімум, який є найбільш доцільним у процесі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю.

Систематизація та узагальнення є необхідними складовими цього процесу, що потребує появи альтернативних програм, які вимагають від викладача здійснювати обґрунтований вибір навчального матеріалу програми, підручників, дидактичних засобів, форм та методів.

Одним із засобів підвищення ефективності пізнавальної активності учнів є використання у навчальному процесі професійно-технічного навчального закладу (ПТНЗ) інтерактивних технологій навчання.

Інноваційна діяльність у ПТНЗ вимагає сучасного науково-методичного забезпечення, розробки нових форм та методів навчально-виховної діяльності, дидактичного забезпечення навчального процесу, нових прогресивних технологій.

До провідних методів інтерактивних форм навчання відносяться тренінги, ділові та рольові ігри, навчальні групові дискусії, «мозковий штурм» тощо. Чільне місце в останній час посідає кейс-метод, тобто метод аналізу ситуацій.

Робота в межах методу кейсів характеризується набором певних навчальних дій, що включають самостійну роботу учнів з розгляду конкретної ситуації (проблеми), групове обговорення та пошук рішення проблеми, презентація отриманих рішень і результатів та їх захист у ході дискусії. Значна частина інформації повинна бути опрацьована і засвоєна учнями самостійно. Важливим у цьому процесі є усвідомлення істини, що самостійна робота за своєю сутністю передбачає максимальну активність кожного, хто навчається. Навчитись чогось можна лише працюючи активно, систематично, самостійно роблячи висновки у процесі спостережень, проведення аналізу явищ, подій, порівняння їх, співставлення, встановлення зв'язків між ними.

Сьогодні ще недостатньо розроблена система організації самостійної роботи під час вирішення кейсів і недосконала система контролю та оцінювання самостійно одержаних учнями знань. Ця проблема надзвичайно важлива та потребує глибокого дослідження в різних

напрямах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні в теорії і практиці професійної освіти накопичено значний досвід, який охоплює проблеми використання інтерактивних технологій навчання у навчально-виховному процесі. Проблемою використання кейс-методу під час викладання різноманітних дисциплін у вищій школі займалися В. Давиденко, Г. Каніщенко, О. Маргвелашвілі, Е. Михайлова, Н. Піскунова, О. Пилипенко, О. Сидоренко, О. Смолянінова, Ю. Сурмін, Н. Тітова, В. Чуб, П. Шеремета та ін. Питання активізації пізнавальної активності та управління самостійною роботою досліджували провідні вітчизняні вчені А.М. Алексюк, Ю.К. Бабанський, В.І. Бондар, В.Г. Гетти, Т.В. Габай, М.І. Дяченко, В.А. Козаков, Б.П. Осипов та ін.

Але недостатньо розробленою залишається проблема організації самостійної роботи по вирішенню кейсів у процесі вивчення спеціальних дисциплін під час підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Тому **метою статті** є осмислення сутності самостійної роботи, її організації під час застосування кейс-методу у навчально-виховному процесі професійно-технічних закладів будівельного профілю.

Виклад основного матеріалу. Потік інформації у сучасному світі вимагає застосування таких методів навчання, які дозволили б ефективно передавати доволі великий обсяг знань, забезпечуючи високий рівень оволодіння матеріалом, який вивчається. Сьогодні основні методичні інновації пов'язані з використанням активних, або як їх ще називають інтерактивних, методів навчання.

Кейс-технології – це використання конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються «кейсом») для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень.

Суть *кейс-методу* (case study) – методу ситуаційного аналізу – полягає у тому, що тим, хто навчається, пропонується осмислити реальну професійну ситуацію, опис якої, водночас, відображає не тільки певну

практичну проблему, а й актуалізує комплекс тих знань, які необхідно засвоїти для її розв'язання. Основне у викладеній проблемі те, що вона не має однозначних рішень [3, с. 7].

Метод сприяє розвитку в учнів самостійного мислення, вміння вислухати і враховувати альтернативну точку зору, аргументовано висловити власну. За допомогою цього методу учні мають можливість навчитися працювати в команді, знаходити найбільш раціональне рішення поставленої проблеми.

Виступаючи прогресивним інтерактивним методом навчання, метод case study завойовує позитивне ставлення з боку учнів, забезпечуючи освоєння теоретичних положень та оволодіння практичним використанням матеріалу; він впливає на професіоналізацію учнів, формує інтерес і позитивну мотивацію до навчання.

Мета кейс-методу – поставити учнів у таку ситуацію, за якої їм необхідно буде приймати рішення.

Кейс – це події, які реально відбулися в певній сфері діяльності і які вчитель описав для того, щоб спровокувати дискусію в аудиторії, підштовхнути учнів до обговорення та аналізу ситуації, до прийняття рішень. Акцент робиться на самостійному навчанні учнів на основі колективних зусиль. Роль вчителя зводиться до спостереження і управління дискусією, роботою учнів.

Щоб застосування кейсу було успішнішим, необхідно дотримуватись наступних умов:

- забезпечення достатньо високої складності пізнавальних проблем, які потрібно вирішувати учням (тільки тоді можливе виникнення пізнавального конфлікту);

- створення викладачем логічного ряду запитань щодо пізнавальної проблеми (вони мають спонукати учнів до пошуку істини);

- створення у групі атмосфери психологічного комфорту, яка має сприяти вільному висловлюванню учнями думки, не боячись помилки;

— відведення спеціального часу на осмислення способів вирішення проблеми;

— організація спеціальної підготовки викладачів до запровадження кейс-методики полягає в засвоєнні ними теорії пізнавальної акселерації та набутті навичок формування розумових операцій.

Значна роль в успішному засвоєнні матеріалу під час застосування кейс-методу належить самостійній роботі учнів.

Педагоги завжди звертали увагу на особливу роль самостійної роботи у навчанні. Так, на необхідність «розвивати в собі здатність проникати в корінь речей і виробляти істинне розуміння і вживання їх» вказував Я. Коменський [6]. І. Песталоцці вважав корисним розвивати і підтримувати при навчанні власну розумову діяльність людини. А. Дистервег приділяв велике значення вихованню самостійності учнів. Він підкреслював, що тільки ті знання й уміння являють цінність, що отримані самостійно. «Розум наповнити нічим не можна. Він повинний самостійно усе охопити і переробити» [1, с. 119]. Йому належить і відоме висловлення, що визначає роль вчителя в навчальному процесі: «...поганий учитель підносить істину, гарний – учить її знаходити» [1, с. 158].

Самостійну діяльність учнів у процесі навчання вважав «єдиною міцною підставою всякого плідного навчання» К. Ушинський [14, с. 226]. Він вважав, що навчальний процес необхідно організувати так, «щоб діти, по можливості, трудилися самостійно, а вчитель керував цією самостійною працею і давав для неї матеріал» [13, с. 256].

Самостійна робота учнів – це спланована, пізнавальна, організаційно і методично направлена діяльність, яка здійснюється без прямої допомоги викладача, на досягнення конкретного результату.

Успішність самостійної роботи учнів визначає перш за все підготовленість їх до такої навчальної діяльності. За своєю суттю самостійна робота передбачає максимальну активність учнів у різних

аспектах: організації розумової праці, пошуку гармонії, прагненні зробити знання переконливими.

Сучасні дослідники проблем вищої школи по-різному трактують сутність самостійної роботи учнів, по-різному її визначають. П. Підкасистий розглядає самостійну роботу як «засіб організації та виконання учнями визначеної пізнавальної діяльності» [10].

Л. Жарова стверджує, що самостійна робота – «це такий метод навчання, за допомогою якого учні під керівництвом вчителя і по його завданню самостійно вирішують поставлену задачу в спеціально виділений для цього час і виявляють зусилля до самостійної діяльності, що завершується визначеними результатами» [2, с. 67].

В. Козаков дає наступне визначення самостійній роботі – це «специфічний вид діяльності навчання, головною метою якого є формування самостійності суб'єкта навчання, а формування його вмінь, знань і навиків здійснюється опосередковано через зміст і методи всіх видів навчальних занять» [5, с. 14-15].

На наш погляд, самостійна робота учнів – це, насамперед, форма організації діяльності учнів, усвідомлення необхідності навчання.

Самостійна робота учнів над кейсом складається із домашньої (поза аудиторної) роботи по підготовці до занять і роботи в аудиторії. Зміст цих складових діяльності учня зображено на схемі 1.

Самостійна позааудиторна робота учнів – це підготовка учнів до роботи з кейсом. Кейс доцільно читати, як мінімум, двічі. Перший раз – «по діагоналі», щоб ознайомитися та визначити ключові проблеми. Вдруге – докладно, позначаючи олівцем ключові фрази, які можуть допомогти визначитись під час відповіді на запитання, наведені наприкінці кейсу, й прийняти правильне рішення.

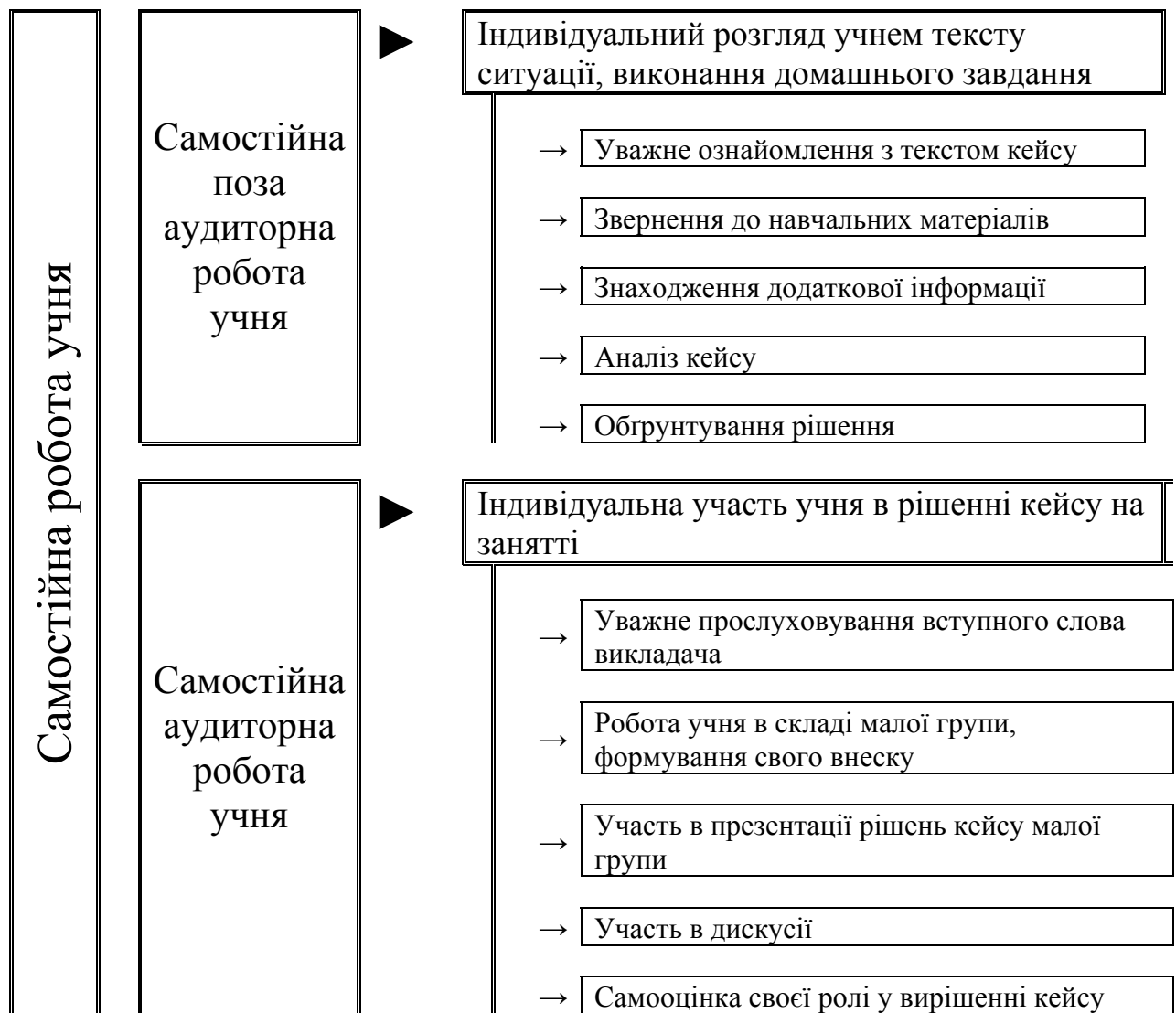


Схема 1. Складові самостійної роботи учня над кейсом

Під час самостійної роботи вдома учні можуть ознайомитися з постановкою завдання, додатковою інформацією про діючі об'єкти і суб'єкти даної ситуації. Відповісти на основні питання для аналізу, які наводяться наприкінці кожної ситуаційної задачі.

Під час обдумування тексту кейсу важливо не спутати симптоми проявлення проблеми з самою проблемою. Успішне рішення кейсу залежить від розуміння ключових проблем. Учні потрібно їх сформулювати, промодельювати можливі способи рішення кейсу.

Відповіді на питання необхідно дати письмово.

Друга фаза самостійної роботи – це індивідуальна робота учня в аудиторії, яка включає в себе самостійну пізнавальну діяльність і участь у колективній розумовій діяльності малої групи і групи в цілому.

Після того, як учні розділені на малі групи для роботи, вони починають самостійну роботу по вирішенню кейсу.

Принципи організації самостійної спільної роботи в малих групах, які реалізуються на занятті:

– *принцип співпраці*: (самоорганізація тих, що навчаються; сукупність спільної і індивідуальної діяльності; домашня самостійна робота як випереджаюче навчання і робота безпосередньо на занятті).

– *принцип колективізму*: (участь кожного, що навчається в постановці цілей навчальної роботи, діяльності, контролі, оцінці і обліку спільної діяльності; робота кожного адресована не викладачеві, а усьому колективу; учитель – організатор і керівник навчальної діяльності, член цього колективу).

– *принцип ролевої участі*: (добровільність при виборі ролей; задоволення від зіграної ролі; тактовність в зміні ролей).

– *принцип відповідальності*: (контроль гласний; навчання методам самоконтролю і самооцінки).

У методиці роботи малими групами учнів подобається самостійна робота при отриманні інформації, її аналізі, приведення в логічну систему; її гнучкість, можливість застосування різних форм навчання. Саме при роботі в мікрогрупах відбувається розбір ситуацій як сукупності обставин, обстановки або стану справ, в яких члени колективу спільно шукають вирішення проблеми. Вони слухають один одного, говорять самі, записують, спостерігають, аналізують отриманий результат, готують матеріал для дискусії [4, с. 67].

Стимулювати попередню роботу учня з кейсом можна за допомогою підготовки рефератів-оглядів, які деталізують окремі інформаційні блоки кейсу або надають додаткову інформацію з прецеденту вирішення

подібних ситуацій, необхідну інформацію із суміжних навчальних дисциплін.

Спостерігаючи за процесом обговорення ситуації в малих групах, доцільно робити записи щодо роботи кожного учня. Як правило, таке спостереження дає можливість, зробити висновок про якість самостійної домашньої роботи з кейсом кожного учня.

Під час аналізу самостійної роботи, яка була виконана письмово, увага викладача має звертатися насамперед на повноту аналізу основних проблем кейсу; проведення розрахунків; використання адекватних аналітичних методів при обробленні інформації; оригінальність та ґрунтовність зроблених висновків; якість складених документів тощо.

Відповідно до класифікації П. Підкасистого [9, с. 42], що розмежовує самостійну роботу за рівнем продуктивності самостійної діяльності учнів самостійну роботу над кейсом можливо віднести до третього і четвертого типу розумової діяльності:

– евристичні самостійні роботи зв'язані з вирішенням окремих питань, проблем, поставлених на лекціях, семінарських, лабораторних, практичних заняттях. Тут формується вміння бачити проблему вивчення, самостійно її формулювати, розробляти план її вирішення. Це третій тип (рівень) розумової діяльності, на якому здійснюється більш глибоке розуміння явищ, процесів і починається творча діяльність;

– дослідницькі самостійні роботи. У цих роботах учні повинні намагатися відійти від зразка, діяльність набуває пошукового характеру, розробляються й передбачаються свої методи вирішення проблемних ситуацій, виявляються усі розумові здібності учня. Це четвертий тип (рівень) розумової діяльності, на якому здійснюється реалізація творчих здібностей учня.

У своїй педагогічній діяльності по застосуванню кейс-технологій кожний викладач повинен застосовувати основні положення самостійної роботи:

– самостійна робота учня – одна із форм навчального процесу в ПТНЗ. У процесі самостійної роботи учень має активно «включати» розумову діяльність;

– для організації самостійної роботи учнів педагогу рекомендується навчити їх створювати опорний конспект лекції, конспектувати навчальну та довідкову літературу;

– у зоні управління самостійною роботою учнів знаходиться формування і розвиток навичок розумової діяльності. Учні бажано навчити вести пошук необхідної літератури, володіти динамічним читанням;

– завдання педагога – постійно спонукати учнів до самостійних роздумів, аналізу прочитаного матеріалу. Для цього необхідно використовувати запитання-орієнтири, які складає викладач.

Конкретизуючи цілі самостійної роботи, визначимо завдання самостійної роботи учнів:

- розвивати навички самоуправління;
- навчити самостійно працювати над літературою;
- забезпечувати засвоєння теоретичного матеріалу;
- забезпечувати оволодіння практичними навичками;
- творчо сприймати навчальний матеріал і його осмислювати;
- набути навички щоденної самостійної роботи в одержанні та узагальненні знань.

Застосування кейс-методу передбачає підготовленість учнів до самостійної роботи. Викладач має організувати і забезпечити ефективну самостійну роботу учнів. По-перше, учням необхідно надавати допомогу в засвоєнні рекомендованої літератури. Досвід свідчить про те, що не всі учні вільно орієнтуються в джерелах, часто не вміють підібрати потрібну інформацію до певної теми. Слід індивідуально вчити учнів складати конспект та користуватися ним. По-друге, слід систематично проводити фронтальний контроль за результатами самостійної роботи. По-третє,

викладач повинен будувати методичні принципи за основним критерієм ефективності самостійної роботи учнів – поєднання показників, що визначені метою навчання, з фактично отриманими результатами.

Надаючи учням знання з методики організації самостійної роботи, доцільно намагатися навчити їх раціонально використовувати час. Необхідно розвивати у кожного учня здатність до постійної самоосвіти [8]. Цей процес дуже складний, потребує серйозної організації, постійного керівництва з боку педагогічного колективу. Недостатньо дати учню тільки знання – бажано навчити його самостійно думати, працювати, бути ініціативним у розв'язанні практичних і теоретичних питань, відпрацьовувати свої особисті погляди і переконання. Одним з основних напрямів організації самостійної роботи є розвиток потреби в ній, необхідності більше знати зі своєї спеціальності, глибше проникати в її проблеми і шукати шляхи їх розв'язку.

Для ефективного здійснення професійної діяльності у майбутніх кваліфікованих робітників необхідно сформулювати:

- уміння відшукати навчальну інформацію;
- уміння самостійно працювати з науковою інформацією;
- уміння самостійно переробляти інформацію;
- прагнення до поглибленого вивчення навчального матеріалу;
- прагнення до самоосвіти.

Методично-дидактичні умови самостійної роботи учнів це: самостійна робота має бути усвідомлена як вільна за вибором, внутрішньо вмотивована діяльність; обов'язкове формування прийомів моделювання діяльності; визначення оптимального розпорядку дня; відпрацювання прийомів роботи з навчальною і спеціальною літературою; правильне забезпечення інформаційно-методичними матеріалами для самостійної роботи; самоконтроль у процесі виконання самостійної роботи; використання викладачами інноваційних педагогічних технологій.

Висновки. Отже, на сьогодні неможливо у ПТНЗ озброїти усіма знаннями, уміннями і навичками, які їм будуть необхідні для подальшої роботи. Але навчити їх самостійно оволодівати необхідними знаннями, формувати активних, творчих людей – наше завдання [7, с. 7]. Важливо, щоб учень своєчасно усвідомив вимоги до організації самостійної роботи, ознайомився з раціональними прийомами її виконання. Він повинен знати роль і місце самоосвіти та самовиховання в становленні особистості майбутнього фахівця, правильно організувати режим дня, розподілити бюджет свого часу. Все це сприяє поліпшенню якості знань учнів, а також стимулює інтерес до удосконалення прийомів самостійної роботи [11, с. 56].

Одним із засобів підвищення ефективності пізнавальної активності учнів є використання у навчальному процесі ПТНЗ інтерактивних технологій навчання

Застосування інноваційних технологій професійного навчання, зокрема таких, як: метод проектів, кейс-технологія, інтелект-карта, веб-квест, коучинг, контекстне навчання, імітаційно-ігрове навчання та ін., позитивно позначається на результативності навчальної діяльності учнів.

Робота в межах методу кейсів характеризується набором певних навчальних дій, що включають самостійну роботу учнів з розгляду конкретної ситуації (проблеми), групове обговорення та пошук рішення проблеми, презентація отриманих рішень і результатів та їх захист у ході дискусії. Значна частина інформації повинна бути опрацьована і засвоєна учнями самостійно.

Сьогодні ще недостатньо розроблена система організації самостійної роботи під час рішення кейсів і недосконала система контролю та оцінювання самостійно одержаних учнями знань. Ця проблема надзвичайно важлива та потребує глибокого дослідження в різних напрямках.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Дистервег А.* Избранные педагогические сочинения / А. Дистервег. – М.: Учпедгиз, 1956. – 374 с.
2. *Жарова Л.В.* О сущности самостоятельной деятельности учащихся // Активизация учебно-познавательной деятельности учащихся / Л.В. Жарова: Межвуз. сб. науч. тр. – Л., 1984. – 144 с.
3. Збірник міні-кейсів з дисципліни «Комунікативні процеси у навчанні» / За ред. Л. О. Савенкової, В. М. Приходько. – К.: КНЕУ, 2009. – 343 с.
4. *Илющечкина Е.В.* Кейс – технология как способ организации самостоятельной работы учащихся / Е.В. Илющечкина. – Дзержинск, 2012. – 9 с.
5. *Козаков В.А.* Самостоятельная работа студентов и ее информационно- методическое обеспечение / В.А. Козаков. – К.: Вища школа, 1990. – 248 с.
6. *Коменский Я.А.* Великая дидактика / Я.А. Коменский. – М.: Учпедгиз, 1965. – 162 с.
7. *Кремень В.Г.* Освіта в Україні: стан і перспективи розвитку // Неперервна професійна освіта: теорія і практика / В.Г. Кремень / За ред. І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало : У 2-х частинах. – К., 2001. – Ч.1. – С. 5-14.
8. Педагогика: Учеб. пособ. для студентов пед. вузов и пед. колледжей / Под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Педагогическое общество России, 2001. – 640 с.
9. *Пидкасистый П.И.* Самостоятельная деятельность учащихся. Дидактический анализ процесса и структуры воспроизведения и творчества / П.И. Пидкасистый. – М.: Педагогика, 1972. – 184 с.
10. *Пидкасистый П.И.* Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальное исследование / П.И. Пидкасистый. – М.: Педагогика, 1980. – 240 с.

11. *Плотникова О.* Організація самостійної роботи першокурсників у процесі вивчення іноземної мови / О. Плотникова // Рідна школа. – 2001. – № 9 – С. 56-57.
12. *Романова Г.М.* Індивідуально-типологічні та дидактичні чинники результативності самостійної роботи студентів економічних університетів: Дис... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2003. – 245 с.
13. *Ушинский К.Д.* Собрание сочинений / К.Д. Ушинский. – М.: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1949. – Т.6. – 256 с.
14. *Ушинский К.Д.* Собрание сочинений / К.Д. Ушинский. – М.: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1949. – Т. 2. – 226 с.